

temu recesowi, któryśmy wydać na sejmie piotrkowskim roku 1555¹ i do akt w Koronie grodzkich aktykować i publikować kazali dosyć we wszystkim stać się ma i w czymbykolwiek exekucyjnej potrzeba było, wszystkie^u dostatecznie^v od deski do deski^w wedle praw i przywilejów i swobod koronnych wypełnić i uczynić obiecujemy wedle powinności królewskiej, którą na sobie znamy mieć za obowiązkiem swem Rzeczypospolitej.

Na którym to sejmie blisko przyszedł wszyscy ktorem rok na recesie piotrkowskiego sejmku opisan i złożony był rok zawity uchwałą niniejszą^x sejmku tego bez wszelakiej odwłoki i odkładu będą mieli.

A iż beliśmy pokornie proszeni od posłów ziemskich, abyśmy im to pozwolili, aby ni od czego innego sejm ten przyszedł nie zaczynał się, ażby to wszystko w czymbykolwiek Rzeczpospolita tak wedle recesu łódzkiego roku 1555^y z którego jako oni odstąpić nie chcieli, tak My jej też w swej zupełnej mocy jako sam w sobie dostatecznie jest zostawiamy^z, jako też wszystkim^{aa} tern, w czymbykolwiek exekucyjnej potrzeba było, dostatecznie w exekucyjną od deszczki do deszczki wedle praw i przywilejów i swobod koronnych wwieśli^{ab}. A tak My z radami Naszemi koronnymi bacząc, wzgląd też mając^{ac} ma pokorne prośby ich pozwoliliśmy im^{ac} na to i pozwalamy iż ni o czym inszem naprzód radzić nie mamy na przyszłym sejmie, aż tego pirwej wszystkiego dokonamy i odprawimy, cośmy exekwować tamże obiecali.

Na którym sejmie aby się to, co potrzebnego w Rzeczypospolitej być znamy, nie opuszczało, tedy stanowią litewscy ku sprawom spólnym tak około uniej jako i o innych^{ad} sprawach a potrzebach spólnych być mają. A jeśliżby^{ae} tak prze walki, tak też dla innych przyczyn na tern sejmie być nie mogli, tedy to tern wszystkim sprawom wyżej omienionym, dla których ten sejm będzie złożony, to nic przeszkadzać ani może ani ma.

Też na tenże sejm przyszedł Prusacy, Oświęcimianie, Zatorzanie wedle Naszych koronnych uchwał być mają, także ku radzeniu spólnym o potrzebach pospolitych. A jeśliżby Prusacy tam na ten sejm nie przyjechali ku radzeniu o dobrem Rzeczypospolitej, tak jako od Nas na wiele innych sejmów wzywani byli, tedy już tego pozwalamy, że tam o tern radzono być ma, jako k temu przywiedzeni być mają, aby na sejmiech koronnych wedle powinności bywali.

A iż przywileje i listy niektóre Koronie należące u kapituł są i na zamczach i w domiech panów starożytnych, te wszystkie tak z kapituł, tak z zamków jako też i z domów panów starożytnych i gdziebykolwiek w Koronie były, na sejm przyszedł zniesione być mają i będą powinni, aby się im tam na sejmie przyszedł exekucyjna zupełna stała.

A ku większej pewności i świadectwu rzeczy tej, rękąsmy własną list ten podpisali i pieczęć Naszą k niemu zawiesić rozkazali. Dan na sejmie walnem warszawskim we wtorek nazajutrz po świętym Tomaszu Apostole [22 XII] roku Pańskiego^{af} MDLVI a królestwa Naszego XXVII.

II. STATUTA SEJMU WARSZAWSKIEGO^a [15 STYCZNIA 1557 R.]

Zygmunt August z łaski Bożej Król Polski^b, Wielki Książ Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Zmódzki etc. pan i dziedzic. Oznajmujemy wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, iż na sejmie niniejszym warszawskim ku opatrzeniu potrzeb koronnych za spólnem Zwoleniem wszech stanów niżej opisane ustawy uchwaliliśmy i postanowili.

¹ Millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto MK, t. 90. ^u wszyscy MK, t. 90. ^v Brak w MK, t. 90.

^w deszczki MK, t. 89, 90. ^x niniejszego MK, t. 90. ^y Millesimi quingentesimi quinquagesimi quinti MK, t. 90.

^z W MK, t. 89 i 90 słowa te ujęto w nawias. ^{aa} we wszystkim MK, t. 90. ^{ab} przywiedli MK, t. 90. ^{ac-ac} Brak w MK, t. 90. ^{ad} onych MK, t. 90. ^{ae} jeśliżby MK, t. 90. ^{af} W MK, t. 90 dalej: ut supra etc.

^a Warszawskiego Druk urz., MK, t. 90. ^b W MK, t. 90 dalej: etc.

[1].^c Naprzód, zabiegając temu, aby ludzie niepotrzebni wyciągani za dworem Naszym nie byli, ustawiamy, iż **instigator** Nasz nie ma nikogo pozwać^d **ad instantiam** swą^e ani osoby Naszej, ani za delacją strony, tylko o rzeczy właśnie należące osobie, zwierzchności, pożytkom i imionam Naszym. A kto by się ważył o insze rzeczy, niż o tym, które właśnie sądam Naszym należą, za dworem albo na sejm^f wyzywać, taki ma być tamże we stu grzywien winy stronie przekazany.

[2].^g Ktoby pozwał komisarze albo sąd, albo urząd o jaki postępek, a takowy byłby przekazany w tym, iż je niesłusznie pociągnął, będzie winien każdemu z osobna tamże dwoje czternaście grzywien za winę dać, także i stronie, będzieli też przy tym pozwana.

[3]. Podniesienie wywołania, które bywa dawano za złym przewodem^h prawa, gdyby miało być prorogowano, winien będzie ten, komu je dadzą, przyzwać stronę do grodu, kiedyⁱ ma takowe podniesienie obwołać, a tam ma okazać, iż żadnego postępu prawnego nie omieszkiał czynić o zły przewód prawa. A gdzieby tego nie okazał, tedy podniesienie takowe miastca^j nie ma mieć.

[4].^k Kiedy się przytrafi, iż który sędzia albo urzędnik ziemski i grodzki ma akcją swoją u sądu albo urzędu swego z którąkolwiek osobą, wolno mu to ma być zasadzić ku jej rozsądku osobę szlachecką w onej ziemi osiadłą bez surrogacji królewskiej, która nie powinna będzie przysiąc, wszakoż gdzie z podkomorzem ma kto o granice czynić, tedy ma podkomorzy wziąć u Nas surrogacją. A gdzieby nie chciał, tedy temu, który ma z nim akcją, wolno będzie u Nas jej prosić^l, a kancelaryja Nasza będzie ją winna dać.

[5]. Przysięgi, które skazują u sądu Naszego, tak na sejmie jako i krom sejmu, mają być odsyłane do powiatów, chyba iż kto tamże będzie chciał przysiąc.

[6].^m Aby tym prędsza odprawa sprawiedliwości szła, żaden sąd ani urząd nie ma dopuścić apelacji ani ruszenia ab accessorio, chyba iż by takowe było, które by niosło zysk albo stratę.

[7].ⁿ **Scrutinium** o zabicie za obżalowaniem strony wojewoda każdy w województwie swoim czynić ma na wiecach z sądem onej ziemi. A gdzieby wieca nie doszły, tedy starosta^o z temże sądem ziemskim na rocech. Wszakże może i wojewoda osiadłego szlachcica a przysięgłego i starosta podstarościę na swe miejsce zasadzić^p. A gdzie **scrutinium** okaże, iż kto zabił, tedy o więź przez^q Jego Królewską Mość ma być pozwan.

[8]. Gdzieby kto za szlachcica się miał, nie będąc im^r, a był zabity, takowego głowa, gdy się to **scrutinium** okaże, płaconą być nie ma, co się rozumieć ma gdzieby o głowę jego jako o szlachecką powołanie było uczynione. A kto by o takową głowę foldrował^s, takowy ma zapłacić winę sto i dwadzieścia grzywien i rok a sześć niedziel w więzy na dnie siedzieć. Także i o ranach rozumieć się [to] ma.

[9].^t Kto by się tego ważył, żeby z rusznice kogo ranił albo zabił, takowy ma być sowitą winą karan, a wszakoż o zabicie ma być **scrutinium**. A żaden ważyć się tego nie ma, aby z nabitą w mieście chodzić^u miał, pod winą czternaście grzywien. A kto by mimo^v tę uchwałę chodził z nią w mieście, urząd starości ma ją wziąć i z winą, a ktoby jej dać nie chciał, tedy dwoje czternaście grzywien przepada, o którą starosta w urzędzie swym czynić ma. Gdzieby szlachcic nieosiadły^w albo mieszckiego^w albo chłopskiego stanu z nią chodził, tak długo ma być w więzy przez starostę albo urząd jego trzymany, aliz^x tę winę położyć.

^c Numeracja przepisów występuje tylko w VL i za tą edycją została tu podana. W druku B. Kórn. dopisany tu został ręcznie tytuł: Mandatom królewskim niesłusznym zabieże. ^d pozywać VL. ^e suam YL. ^f Tu i poniżej, w Druku urz. i w MK: sjem. ^g Dopisek ręczny w B. Kórn.: Kto by komisarze pozwał, 28 marcae winy. ^h powodem VL. ⁱ kędy MK, t. 90 i VL. 1 miejsca VL. ^k Dopisek ręczny w B. Kórn.: Zasadzenie miejsca sędziemu ziemskiemu i grodzkiemu okrom surogacji. ^l uprosić MK, t. 90. ^m Dopisek ręczny w B. Kórn.: Ab accessorio nie ma być ruszenie. ⁿ Tamże dopisek ręczny: Scrutinium o głowę. ^o starostwa VL. ^p posadzić VL. ^q przed VL. ^r nim VL. ^s foldrował MK, t. 90. ^t Dopisek ręczny w B. Kórn.: Wina. ^u chodzie (wyras poprawiany) w MK, t. 90. ^v nimo Druk urz. ^w albo mieskiego VL. ^x aż VL.

[10].^y Aby skarby kościelne wcale były zachowane, ustawiamy, iż księża biskupi, w mieściech i w imionach Naszych Królewskich, z starostami abo dzierżawcami Naszemi, a w szlacheckich z podawcami, mają inwentarze srebra i skarbów kościelnych czynić.

[11].^z Aby konie z Korony^{aa} wywodzone nie były, starostowie pilnie strzec mają, a kto by je wygnać chciał, takiemu je starostowie albo celnicy brać mają, a który by śmiał konie przepuścić wiadomie, jeśli starosta albo celnik ma przepaść dwieście grzywien, a jeśli się tego pisarz celny ważył, tedy ma siedzieć dwanaście niedziel w wieży. A Żydowie aby jemi przekupować nie śmieli, a który by ważył się tego, tedy przez starosty ma być iman, a konie mają mu być wzięte, a sam obieszon^{ab} ma być bez folgi.

[12].^{ac} Konie, które z Węgier i skąd inąd na jarmarki pędzą, aby nie były sprzedawane^{ad} w drodze, jedno na jarmarcach, a starostowie nie mają przekazać ani hamować wolnego kupowania szlachcie żadnym obyczajem pod winą sta grzywien, o którą przez Króla Jego Mość albo do grodu mają być pozвани, a tam peremptorie na pierwszy pozew mają się sądownie rozeprzeć i tamże za winę dosyć czynić. A tej winy połowica Krolowi Jego Miłości, a połowica ^{ae} stronie ma przysć^{ae}.

[13]. Za prośbą Ziemi Si[e]radzkiej posłów i za uciążeniem^{af} szlachty onej ziemi prze dalekość grodu ustawiamy, iż gród w Piotrkowie ma być, w którym wszytki sprawy być ważne mają jako i w Si[e]radzu, wszakoż jeden starosta obadwa grody dzierżeć ma.

[14]. Sądy Szadkowskie przez wielkość powiatu mają być dwie niedzieli dzierżane.

[15]. Warta od Si[e]radza wolna być ma od młynów i od jazów.

[16].^{ag} Zachowując staradawny^{ah} porządek ustawiamy, aby szlachta podolska winna była przed starostą kamienieckim poddane swe stawić, gdy będą o złodziejstwa wołoskie winiony^{ai}. Ale o ty rzeczy, które w ziemi się dzieją, każdy pan z poddanego swego wedle prawa pospolitego sprawiedliwość sam czynić ma.

[17]. Województwo rawskie acz proces nowy przyjęło, wszakoż za zwolnieniem z prośbami posłów z niego ma być wiecznie wolne od pamiętnego, ale ma w mocy zostać stary zwyczaj płacenia u sądu.

[18]. Dla zastanowienia krzywd, które się dzieją między poddanymi Naszemi koronnymi i Księstwa Wielkiego Litewskiego będziemy dawać komisarze dwu z Korony a dwu z Księstwa, kiedy się kto o krzywdę z któregożkolwiek państwa uciecze. Przed ktoremi komisarzmi za innotescencyją ich a mandatem Naszym będzie winien każdy obżalowany stanąć, a bez wszelakich odwłok z stroną żalującą rozeprzeć się.

[19]. Cygani albo ludzie niepotrzebni będą przez Nas z ziemi wywołani i na potym nie mają być do niej przyjmowani.

[20]. Iż do tego czasu zahamować się to^{aj} nie może, aby na wolnych rzekach jazy nie były, ponawiając stare statuta¹ ustawiamy, aby każdy, który jaz na swym imieniu ma, zrzucił j^{ak} do Świątek przyszłych, wyjąwszy jak za Sanie u Przemyśla dla soli Naszej. A ktoby tego nie uczynił, nad stare winy, statutem opisane, które w mocy zostawujemy, stem grzywien winy karan być ma, a przedsię jaz zrzucić będzie winien pod taką winą **quoties toties**. A każdy o taką winę do grodu może pozwać i tam **peremptorie** winy dać, gdyż jasny dowód o to być może, bo jaz łąco oglądać.

[21]. Liszek młodych aby nie zbierano, a^{al} u kogo je najdą, aby dziesięć grzywien przepadł, a liszki rozpuścić.

^y *Dopisek ręczny w B. Kórń.*: Skarby kościelne. ^z *Tamże dopisek ręczny*: Koni wywodzenie [z] ziemi zahamowane. ^{aa} *Koruny Druk urz., za nim S. Bodniak*. ^{ab} *obwieszon VL*. ^{ac} *Dopisek ręczny w B. Kórń.*: Wina na starosty którzy przekazują targi końskie zapowiedziana]. *Dalsze przepisy nie mają już w druku B. Kórń. dopisków*. ^{ad} *przedane VL*. ^{ae-ac} *ma przysć stronie TL*. ^{af} *ociążeniem VL*. ^{ag} *Przepis ten nie został w VL opatrzony osobnym numerem, dlatego też następne przepisy, w VL numerowane od 16 do 22, tu noszą numery 17-23*. ^{ah} *starodawny VL*. ^{ai} *winieni VL*. ^{aj} *Brak w VL*. ^{ak} *go VL*. ^{al} *Brak w VL*.

[22]. Które to uchwały i statuty chcemy i rozkazujemy, aby od wszech wobec poddanych Naszych, jako komu należą, chowane i wypełniane były.

[23]. Iż też gwałtownemu nieprzyjacielowi podatkową^{am} obroną, którąśmy na ten rok uchwalili, odpor dać nie się może, za namową rad Naszych i prośbą posłów ziemskich, uchwaliliśmy wojnę albo ruszenie pospolite, ku któremu, gdybyśmy się o gwałtownym nieprzyjacielu ośmyszeli, sami osobą Naszą przyjedziemy. Ale jeśliby się na różne miejsca gwałtowny nieprzyjaciół oborzył^{an}, tak żeby nie na jednym miejscu odporu potrzeba, który by się dać nie mógł, gdyby się wszyscy około osoby Naszej bawili, za pozwoleniem tedy posłów ziemskich od rycerstwa na ten rok tylko będzie na wolej Naszej opatrzyć, jakoby się każda potrzeba statecznie odprawiła. A tam, gdzie naglej szą potrzeba będzie, sami osobą Naszą się obrocimy^{ao} z poczem ludzi, jaki będziemy rozumieć być potrzebny. A inne województwa drugiej potrzebie przyległe tamże z hetmanem, gdzie będzie trzeba^{ap}, się obrocie mają. Które pozwolenie posłów ziemskich na rozdział ten wojenny na ten rok telko uczynione, stanu rycerskiego ubliżenia nieść nie ma, ani^{aq} tę sequelę^{aq} czynić, żeby miał być rozdwan na potym, ale ma być zachowań wolno na potomne czasy wedle praw i^{ar} wolności swych.

Dan w Warszawie na walnym sejmie koronnym w piątek piętegonastego^{as} dnia stycznia lata Pańskiego^{at} 1557, Królestwa Naszego 27. Za własnym rozkazaniem Króla Jego Miłości^{at}.

III. LIMITATIO GENERALIS [AKT ODŁOŻENIA SĄDÓW Z 15 STYCZNIA 1557 R.]

Actum in Conventione Generali Varssoviensi feria sexta ante festum sanctae Agnetis proxima anno Domini Millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo. Sacra Maiestas cum propter urgentem et iam pene imminetent Magni Ducatus sui Lituaniae necessitatem ex hac conventione praesenti Varssoviensi ad praedictum Ducatum Lituaniae discedere ob idque a iudicatione causarum omnium ad eam conventionem generalem Varssoviensem devolutarum abstinere cogatur, igitur motu et autoritate suis propriis ac de unanimi consensu omnium consiliariorum Regni lateri Suae Maiestatis assidentium omnes et singulas actiones et causas ad modernam conventionem devolutas eo quo sequitur modo et ordine limitare dignata est.

Imprimis causas et actiones omnes quarumlibet personarum status et sexus utriusque iudiciorum terrestrium et castrensiarum in colloquiis seu terminis generalibus tam diuturnis, quam recentioribus in omnibus terris seu palatinatibus Regni iudicatas et practicas ab eis colloquiis generalibus Regni generalem conventionem tribunalque Suae Maiestatis per viam appellationum, motionum, remissionum, suspensionum, limitationum quomodolibet factarum, interrogationum, deliberationum, revocationum, citationum seu adeitationum ad prosequendas appellationes et motiones ac ex quacunque alia causa devolutas et interim provenientes, cadentes et pendentes, tum et eas omnes actiones, quae per iudicium Suae Maiestatis assessorium in praeteritis generalibus Regni conventionibus et in moderna Varssoviensi iudicatae et practicae ab eo iudicio assessorio ad iudicium et cognitionem solius Maiestatis Regiae per appellationes, remissiones, interrogationes et quomodolibet devolutae sunt ac etiam eas, quae in deliberatione solius Maiestatis Regiae consistunt, iuramenta quoque omnia, quae hic in moderna conventionem ex vi decretorum praestari debebant, ad conventionem generalem Regni ubicunque locorum in Regno proxime celebrandam cum toto earundem causarum effectu limitare et prorogare dignata est, prout praesentibus cum praefixione terminorum limitat et prorogat.

Et habent habebuntque partes, quarum interest, terminos in praemissis suis causis vigore praesentis limitationis in conventionem proxime futura Regni generali a die indictae conventionis sexta, die prima exclusa, tales, quales in moderna conventionem et aliis praeteritis conventionibus generalibus coram Sacra Maiestate Regia habere debuerunt iuxta earum partium appellationes,

^{am} pod takową MA t. 90. ^{an} oburzył VL. ^{ao} obrocimy VL. ^{ap} potrzeba VL. ^{aq-aq} też sequele VL. ^{ar} prawa a VL. ^{as} piętnastego VL. ^{at-at} MDLVII, Królestwa Naszego dwudziestego siódmego. Na własne Króla I.M. rozkazanie VL; lata Pańskiego tak jako wyżej MK, t. 90.